

Boekbespreking - Herman Deleeck heeft de crisis van de welvaartsstaat niet begrepen (13.5.08)

Onlangs verscheen bij Acco de derde uitgave van de klassieker van Herman Deleeck, De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken . De tekst van de in 2002 overleden auteur werd ongemoeid gelaten, maar aangevuld met actualiserende statistieken en voetnoten.

Het boek is een aanrader voor wie op zoek is naar een naslagwerk over de sociale organisatie van het naoorlogse België . Het is daarnaast interessant omdat het een weergave is van een gedachtegoed dat ook vandaag nog een belangrijke invloed uitoefent op het sociale beleid. Karakteristiek voor deze denkrichting is de benadering van de sociale zekerheid vanuit de vraag wat zij doet om de armoede te bestrijden, en niet vanuit de vraag wat zij doet om de loon- en weddetrekkenden, arm of niet, te beschermen tegen de risico's van werkloosheid, ziekte en ouderdom.

Crisis en actieve welvaartsstaat

Herman Deleeck begrijpt de crisis van de naoorlogse welvaartsstaat vanaf de jaren 1970 niet. Het tweede hoofdstuk van het boek is aan deze crisis gewijd. Maar de realiteit van de crisis wordt ontkend, omdat ook na 1970 de productie per hoofd van de bevolking is blijven stijgen, en het aandeel van de sociale uitgaven niet betekenisvol is gewijzigd. Wat de crisis wordt genoemd zijn natuurlijke en dus onvermijdelijke economische en demografische ontwikkelingen. Niet deze ontwikkelingen vormen het probleem, maar het feit dat de traditionele architectuur van de welvaartsstaat niet is aangepast. De welvaartsstaat verschijnt als een zelfstandige actor met een eigen leven, niet als het resultaat van een tijdelijk compromis tussen conflicterende belangen. Zoals elke succesvolle maatschappelijke figuur heeft welvaartsstaat wat moeite zich aan te passen wanneer de tijden veranderen... Een belangrijke statistiek is onderbelicht in het boek: de daling van het aandeel van de lonen in het Bruto Binnenlands Product (BBP), en de stijging van het aandeel van de winsten (omgezet in financiële inkomens). De tabel blz. 125 gaat maar van 1990 tot 1999, terwijl de grafiek blz. 127 eindigt in 1997. Maar vooral: nergens in de tekst wordt deze evolutie geduid of worden er besluiten getrokken. Daarmee verdwijnt de inzet van de neoliberale ommekeer uit de jaren 1970 en 1980 uit beeld.

De maatschappelijke ontwikkeling in die jaren was misschien niet zo natuurlijk en onvermijdelijk als Herman Deleeck scheen te denken, maar de inzet van strijd over de besteding van maatschappelijke rijkdom.

Arbeidsduur

Indien de loontrekkenden in de jaren '70 en '80 verder hun aandeel gekregen hadden in de groei van de maatschappelijke rijkdom had dit kunnen omgezet worden in een daling van de gemiddelde arbeidsduur, om zo meer mensen aan het werk te zetten. Het neoliberale keerpunt van die jaren daarentegen betekent een einde aan de decennia lange gestage vermindering van de normale arbeidsduur. Statistieken over de arbeidsduur vind je in dit van statistieken verzadigde boek merkwaardig genoeg niet terug, zodat een belangrijke oorzaak van de werkloosheid uit beeld verdwijnt.

Voor Herman Deleeck is het probleem van de werkloosheid niet dat er te weinig arbeidsplaatsen zijn, maar bij werklozen die niet aangepast zijn: te weinig geschoolden,

alleenstaanden met kinderen,... Nog een andere factor in de ontwikkeling van de werkloosheid verliest Deleeck uit het oog: de onderinvestering in juist arbeidsintensieve sectoren zoals kinderopvang, ouderenzorg, stadsherstel en noem maar op: arbeidsintensieve sectoren die (behoudens luxesegmenten) voor de private sector niet interessant zijn omdat er weinig productiviteitswinst kan worden geboekt, en die de openbare sector niet aan kan wegens gebrek aan financiële middelen.

Ook in het hoofdstuk over de vergrijzing heeft Deleeck geen oog voor de verdeling van de maatschappelijke rijkdom tussen kapitaal en arbeid, rijk en arm. Daarom geeft hij kritiekloos steun aan scenario's van het Planbureau die weliswaar de wettelijke pensioenen betaalbaar houden, maar ten koste van een reële verarming van het gros van de toekomstige gepensioneerden indien zij moeten terugvallen op de eerste pensioenpijler.

Onzekerheid

Deleeck kijkt een beetje verbaasd naar het crisisgevoel dat door de cijfers wordt tegengesproken (blz. 90). Maar hij vergeet te kijken naar hoe de mensen werken en leven. Werken: de situatie op de werkvloer, arbeidsintensiteit, stress, onzekere arbeidscontracten, flexibiliteit,... het is allemaal een grote blinde vlek voor Herman Deleeck. Hij is erin geslaagd een boek te schrijven over de welvaartsstaat zonder het te hebben over het hart van de arbeidsrelatie.

Leven: consumptiedruk, dure vakanties, commercieel hobbyisme, elektronische gadgets, hospitalisatieverzekering, pensioensparen, batibouw,... wie geen behoorlijk inkomen heeft kan niet volgen. En moet de druk op de werkvloer dus aanvaarden.

Door zijn fixatie op de sociale uitkeringen en de mensen die er van afhankelijk zijn verliest Deleeck het globale plaatje uit het oog. Hij begrijpt de fundamentele maatschappelijke ommekeer niet: het totaal offensief van het kapitaal om het maatschappelijk terrein te heroveren dat na WOII verloren ging in het tijdelijk compromis van de welvaartsstaat, en om de arbeidskracht er aan te herinneren dat hij een waar is op de arbeidsmarkt, met alle onzekerheid vandien.

Mensen maken zich bijvoorbeeld zorgen over hun pensioen: ze zijn niet meer zeker over hun toekomstig pensioeninkomen, terwijl ze weten dat dit steeds belangrijker wordt om zich maatschappelijk te handhaven. In elk post- of bankkantoor schreeuwen de affiches het je toe. Die diepe onzekerheid over de toekomst, die vreet aan je waardigheid en autonomie, redeneer je niet weg met een statistiekje over het aandeel van de pensioenen in het BBP.

Europa

Bij het doorbladeren van het boek verwachtten we op het einde een stevig hoofdstuk over de Europese Unie (EU). Dat kwam er echter niet. Hier en daar wordt in de loop van het boek wel verwezen naar de rol van de EU, maar slechts zeer sporadisch en terloops. Is het omdat de EU strikt genomen geen zeggenschap heeft over de sociale zekerheid? Maar zij bepaalt wel het monetair, fiscaal en economisch kader waarbinnen de sociale zekerheid zich ontwikkelt. Of is het symptomatisch voor de algemene sussende toon in het boek: over de grondvesten van de welvaartsstaat hoeven we ons niet te veel zorgen te maken. Een beetje aanpassen hier en bijschaven daar, en alles komt goed.

Frank Slegers

Herman Deleeck, *De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken*, Herziene en geactualiseerde uitgave onder leiding van Bea Cantillon, Acco Leuven/Voorburg, 2008, 552

blz., 39,5